

BROEDVOGELS VAN HET HEILIGENBERGERBEEKDAL IN AMERSFOORT IN 2003

Sinds een paar jaar is er in Amersfoort een werkgroep die zich actief inzet voor de groene belangen van het Heiligenbergerbeekdal, het fraaie dal van de beek die vanuit Leusden ter hoogte van de A28 Amersfoort binnenstroomt. Eén van de taken die de werkgroep, tegenwoordig Stichting Heiligenbergerbeekdal, zich heeft opgelegd is het bijeenbrengen van ecologische en historische informatie over dit beekdal. In dit kader heeft de werkgroep de Amersfoortse afdeling van de Vogelwacht Utrecht gevraagd om mee te helpen bij het inventariseren van de broedvogelbevolking van het beekdal.

In 2003 heeft daadwerkelijk een systematische inventarisatie plaatsgevonden. Daarvoor werd het beekdal in tweeën gesplitst: het deel tussen de Bisschopsweg en de Gasthuislaan en het deel tussen de Gasthuislaan en de A28 werden apart geïnventariseerd. In totaal werden deze gebieden 11 keer bezocht, meestal in de (zeer!) vroege ochtenduren. Er werden maar liefst 600 territoria vastgesteld van 44 verschillende vogelsoorten.

Een voorzichtige schatting leert dat in het beekdal circa 1.500 vogels leven en aan het einde van het broedseizoen zelfs het twee- of drievoudige daarvan. Wintervogels en voedselzoekende vogels met een nest elders, zoals de sperwer, rekenen we dan nog niet eens mee! Daarmee is aangetoond dat het Heiligenbergerbeekdal, als groene long tussen het buitengebied en de binnenstad en aan drie kanten omzoomd door drukbevolkte wijken, toch een zeer belangrijk vogelgebied is.

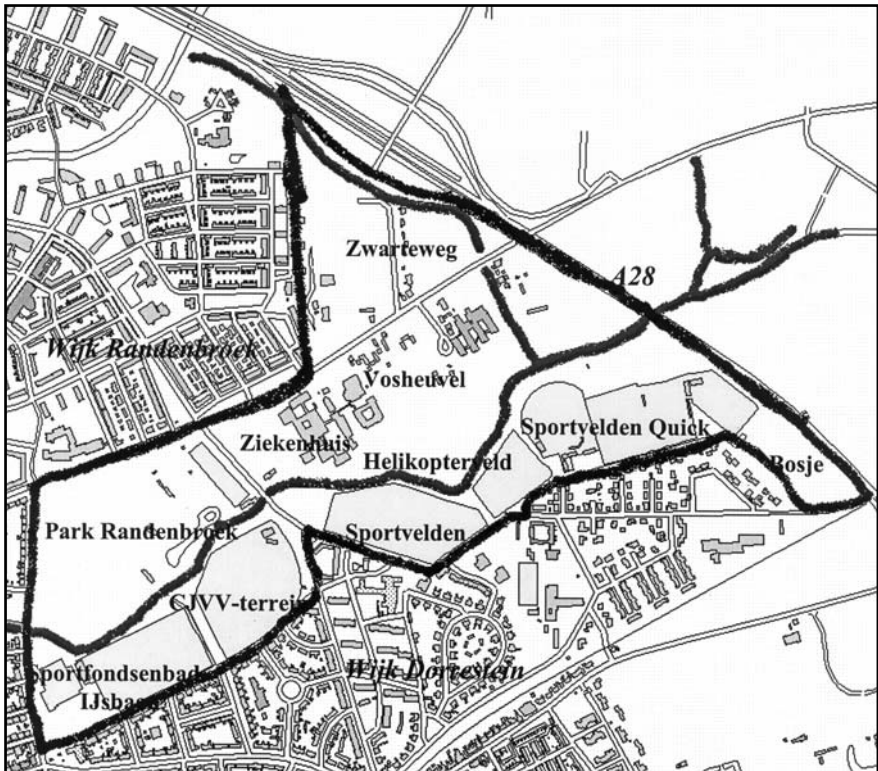
Gebiedsbeschrijving

Het geïnventariseerde gebied loopt vanaf het Park Randenbroek (inclusief sportvelden en ijsbaan) tot aan de A28. Aan de westkant grenst het gebied aan de wijk Dorrestein en aan de andere kant tot aan de Zwarteweg. Dit is inclusief een braakliggend terrein (voorheen een kwekerij) en een opslagplaats van de gemeente Amersfoort (zie fig. 1).

Het Park Randenbroek is een oud park met natuurlijk zijn kolonie blauwe reigers. Door de vele oude bomen is het gebied uitermate geschikt voor holenbroeders. Verder zijn het de kleinere zangertjes en mezen die in het struikgewas tot broeden komen. De beek, die vanuit Leusden ter hoogte van de A28 Amersfoort binnenkomt, herbergt de nodige waterhoentjes, meerkoeten en wilde eenden.

Vóór het Ziekenhuisterrein heeft het gebied een vrij open landschapskarakter met hier en daar wat stukken bos. Met name bij het scoutinggebouw in de Vosheuvel staan wat oude beuken. Verder bestaat het gebied uit de bebouwing van het Elisabethziekenhuis en is er de kinderboerderij de Vosheuvel. Met name tussen het heli-veld van het ziekenhuis en de beek bevindt zich een aantrekkelijk stuk oevervegetatie, hetgeen aanzienlijk meer vogels trekt. Zo ook de voormalige kwekerij - wat op zich altijd al vogels aantrekt - van de Zwarteweg met zijn nauwe steegje richting de snelweg. Naar het oosten toe bevindt zich een opslagplaats van de gemeente Amersfoort en een groot stuk braakliggend terrein, nog altijd goed voor enkele tuinfluiters, een grasmus en de nodige fitissen. Dit gebied grenst aan de Vosheuvelbeek, die een verbindingskanaal vormt tussen de Heiligenbergerbeek en

het Valleikaaal. Aan de westkant grenst het gebied aan de wijk Dorrestein. De tamelijke grote en groene tuinen herbergen hier de nodige vogels als goudvink en groenling.

Figuur 1 Het geïnventariseerde gebied.

Bedoeling onderzoek

In eerste instantie is de opzet van het onderzoek geweest om te inventariseren wat voor betekenis het beekdal heeft voor de (broed)vogels. Ten tweede kan het als handvat dienen voor mogelijke keuzes in beleid voor herinrichting van het gebied. Te denken valt aan het verdwijnen van het Elisabethziekenhuis en bestemmingsplannen. Het zou aardig zijn om deze inventarisatie in de komende jaren met enige regelmaat te herhalen.

Broedvogelinventarisatie (werkwijze)

In de maanden maart tot en met juni is het gebied dekkend geïnventariseerd op broedvogels. Met een veldkaart (topografische kaart) in de hand werd het gebied doorkruist en werden alle soorten met territoriumindicerend gedrag gekarteerd.

Zingen, voedsel aandragen, jongen en uiteraard bewoonde nesten en jonge vogels wijzen op de aanwezigheid van een broedterritorium. Na afloop van elk terreinbezoek werden de waarnemingen overgezet op de reeds aangelegde soortkaarten. Criteria werden aangehouden volgens het handboek "Vogelinventarisatie" van Hustings et al. Na het broedseizoen konden zo de aantallen territoria vastgesteld worden.

Heggenmus – Jan van der Greef

De toekomst

De bedoeling is om de inventarisatie over een aantal jaren te herhalen, om zo vergelijking mogelijk te maken. Verder is er de wens om in de toekomst ook het Leusdense deel van het beekdal te gaan inventariseren op broedvogels. Tevens zal het hele beekdal in het winterhalfjaar geïnventariseerd worden op alle vogels die gebruikmaken van het gebied (slaapplaatsen, overwinteraars, etc.). Dit kan gebeuren door één of twee maal per maand het gebied te doorkruisen of het aanleggen van een lijst die samengesteld kan worden door allerlei losse waarnemingen.

De resultaten

In totaal werden 44 vogelsoorten met circa 600 territoria vastgesteld. De volgende

soorten werden één of meer keren aangetroffen tijdens de excursies: aalscholver, buizerd, gierzwaluw, koekoek, kokmeeuw, stormmeeuw, sperwer, wulp en ijsvogel.

Boerenzwaluw	6	Grote lijster	0-1	Spreeuw	30
Boomklever	14	Heggenmus	26	Staartmees	4
Boomkruiper	23	Holenduif	2	Tjiftjaf	34
Blauwe reiger	46	Houtduif	58	Tuinfluter	5
Buizerd	0-1	Huismus	7	Turkse tortel	3
Ekster	6	Kauw	50	Vink	15
Fitis	4	Koolmees	47	Waterhoen	10
Gaai	2-3	Matkop	3	Wilde eend	14
Glanskop	4	Meerkoet	9	Winterkoning	57
Goudhaan	4	Merel	70	Witte kwikstaart	1
Goudvink	2	Pimpelmees	33	Zanglijster	10
Grasmus	1	Putter	1	Zwarte mees	1
Groene specht	0-1	Roodborst	32	Zwarte kraai	4
Groenling	4	Scholekster	2	Zwartkop	24
Grote bonte specht	13	Sperwer	0-1		

Tabel 1 Broedvogelsoorten met aantallen territoria in 2003.

Conclusies

De meest voorkomende soorten waren in 2003 (in afnemende volgorde): merel, houtduif, winterkoning, kauw en koolmees.

Opmerkelijke feiten:

- Het voorkomen van een flinke kolonie blauwe reigers.
- Veel holenbroedende vogels, zoals kauwen, grote bonte spechten, spreeuwen, boomklevers en diverse soorten mezen.
- Weinig soorten die profiteren van een dichte ondergroei.
- Weinig roofvogels.

Het verdient aanbeveling om hier en daar in het gebied vogelbosjes aan te leggen, met name op de westoever. Opvallend is dat de sportvelden van Quick, tussen de Gasthuislaan en de A28, veel vogelrijker zijn dan de wel heel kale omgeving van de ijsbaan en de sportvelden van CJVV. De sportvelden van Quick zijn dan ook veel meer omzoomd door struiken en bossingels.

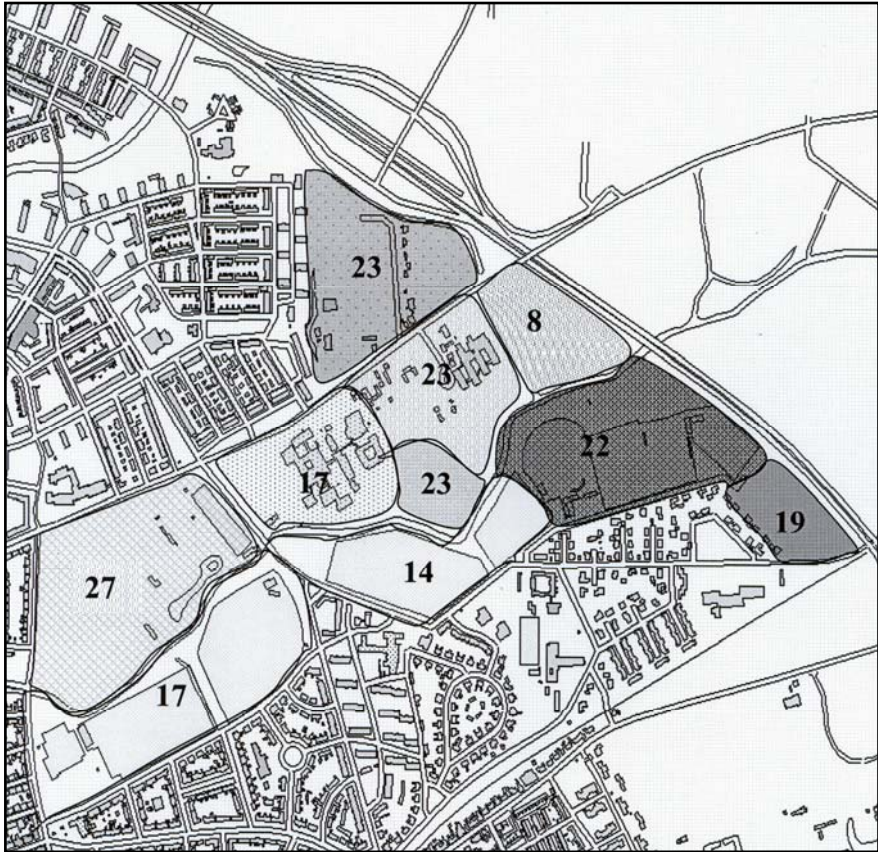
De ijsvogel werd weliswaar waargenomen, maar broedt hier niet. Met een aanpassing van de oeverinrichting moet deze prachtige vogel hier goed tot broeden te bewegen zijn. De ijsvogel als mascotte van de Heiligenbergerbeek!

Aantal verschillende soorten per deelgebied

Opmerkelijk is dat de omgeving van de Zwarteweg en de sportvelden van Quick langs de Dorresteinsteege even hoog scoren qua aantal soorten. De Zwarteweg staat op de nominatie om te worden bebouwd. Hier wordt de soortenrijkdom

waarschijnlijk verklaard door de structuurrijke randen langs de Vosheuvelbeek/A28 en langs de flats van de wijk Randenbroek én door het voormalige gebruik als gemeentekwekerij. Bij de toekomstige woningbouw is het zaak om de structuurrijke randen zo goed mogelijk te behouden.

De soortenrijkdom rond de sportvelden langs de Dorresteinssesteeg wordt vooral veroorzaakt door de soortenrijkdom van de Dorresteinssesteeg zelf en de rijk begroeide tuinen daarachter, de bossingels tussen de sportvelden en het pad langs de volkstuinten van Volkstuinvereniging Dorrestein.

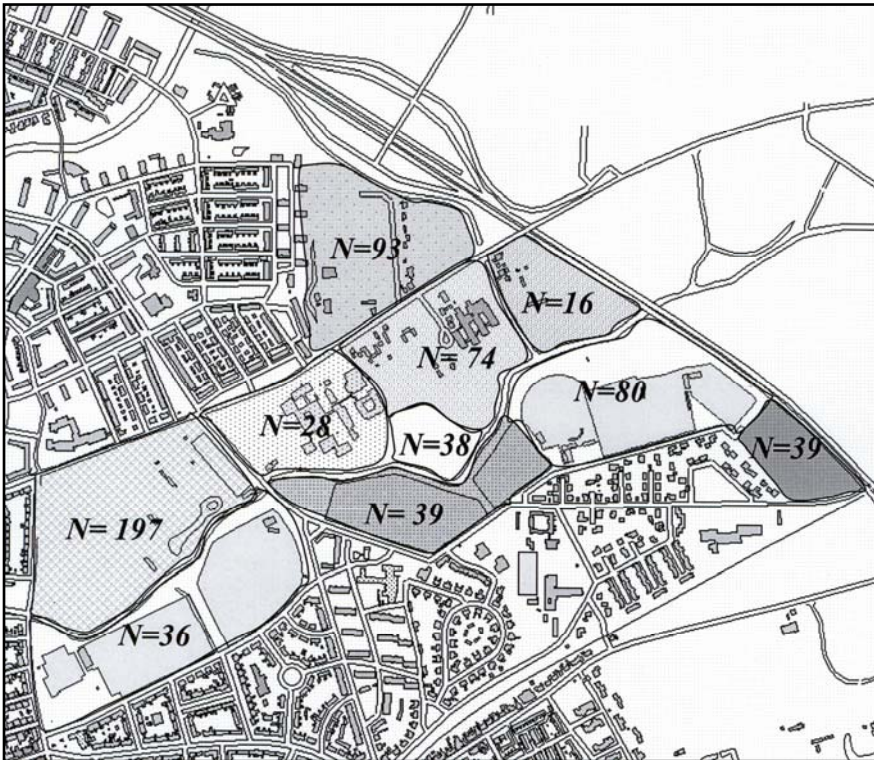

Figuur 2 Aantal verschillende soorten per deelgebied.

Aantal broedterritoria per deelgebied

Park Randenbroek scoort met 197 broedterritoria veruit het hoogst. 46 hiervan zijn bewoonde nesten van de blauwe reiger. Ook scoort dit gebied hoog door een groot aantal holenbroedende, tevens kolonievormende soorten als kauw en spreeuw. Opnieuw valt de rijkdom van de Zwarteweg op, evenals dat van de

sportvelden langs de Dorresteinssesteeg. Ook het gebied Vosheuvel scoort hoog en - gezien het kleine oppervlakte- ook het gebied rond het helikopterveld.

Figuur 3 Aantal territoria per deelgebied.

Literatuur

Hustings e.a., 1985. Vogelinventarisatie. Natuurbeheer in Nederland, deel 3. Rijksinstituut voor Natuurbeheer. Pudoc Wageningen.

Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998 – 2000 Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Bovenstaand artikel is een verkorte versie van "Broedvogelinventarisatie 2003 Heiligenbergerbeekdal Amersfoort", een rapportage van André van Keken (tellers Dick van Etten, Robert Kohl en André van Keken).